

ΠΑΝΔΩΡΑ.

Ι ΙΟΥΛΙΟΥ, 1860.

ΤΟΜΟΣ ΙΑ'.

ΦΥΛΛΑΔΙΟΝ 247.

ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΝΙΚΟΥΣΗΣ

ὑπὸ Κ. Παπαρρήγοπούλου.

(Συνέχ. ἴδε φυλλάδ. 246.)

—οοο—

Τὴν μετὰ τοῦ Βενετῆ Ἐφέντη συζήτησιν τοῦ Παναγιώτη Νικούση δὲν γνωρίζομεν εἰμὴ ἀπὸ τῆς ἐκθέσεως ἣν περὶ αὐτῆς ἐδημοσίευσεν ὁ Γάλλος Λακροά (De la Croix), ὅστις διετέλεσε γραμματεὺς τοῦ περιωνύμου πρέσβειος τῆς Γαλλίας Κ. Κ. Νοαντέλ, ἐν τῇ ἐπτακαίδεκάτῃ ἑκατονταετηρίδι, ἐπὶ Λουδοβίκου ΙΔ'. Ὁ ἄνθρωπος αὗτος, ἰδὼν ἐκ τοῦ συν-εγγυς τοῦ ὀθωμανικοῦ κράτος, ἔγραψε περὶ αὐτοῦ πολλὰ καὶ ποικίλα ὑπομνήματα, ὧν ἄλλα μὲν ἐδημοσιεύθησαν, ἄλλα δὲ μένουσιν ἐτι χειρόγραφα εἰς τὰς διαφόρους βιβλιοθήκας τῶν Παρισίων. Κατάλογον τῶν διαφόρων αὐτοῦ συγγραμμάτων δίδει ὁ κόμης Λαβόρδης ἐν τῷ πρώτῳ τόμῳ τῆς περὶ Ἀθηνῶν πολυτελοῦς πραγματείας του, σελίσι 473 καὶ 474. Τὸ δὲ βιβλίον, ἐν ᾧ εὑρίσκεται ἡ περὶ τῆς ὁ λόγος συνδιάλεξις, ἐπιγράφεται, *Περὶ τῆς παρούσης ἐν Τουρκίᾳ καταστάσεως τῆς ἐλληνικῆς ἐθνικότητος καὶ ἐκκλησίας, ἐτι δὲ καὶ τῆς Ἀρμενιακῆς καὶ Μαρωνιτικῆς*, καὶ ἐξεδόθη ἐν Παρίσις ἐν ἔτει 1715. Ὁ Καντεμάρης, μνημονεύων τῆς διαλέξεως ταύτης, λέγει ὅτι εἶναι περιττὸν νὰ καταχωρίσῃ αὐτὴν ἐν τῇ ἱστορίᾳ του, διότι, τυπωθεῖσα,

πωλεῖται δημοσίᾳ ἐν Βενετίᾳ καὶ εὑρίσκεται εἰς τὰ περὶ τῆς Ἀνατολικῆς ἐκκλησίας ὑπομνήματα τοῦ Λακροά. Δὲν γνωρίζομεν ἐὰν ἡ ἀναφερομένη ὑπὸ τοῦ Καντεμάρη ἐκθεσις, ὡς ἐν Βενετίᾳ τυπωθεῖσα, ᾗναι ἄλλη παρὰ τὴν τοῦ Λακροά, καὶ ἂν εἰς ἄλλην συντάχθῃ παρὰ τὴν γαλλικὴν γλῶσσαν. Ὁ Ἀμυρρος, ὅστις δι' ὀλίγων ὁμοίως λέξεων μνημονεύει τοῦ γεγονότος τούτου, δὲν παρατίθει εἰμὴ τὴν συγγραφήν τοῦ γραμματέως τοῦ Κυρίου Νοαντέλ, καὶ ἀπὸ ταύτης θέλομεν ἐκθέσει ἐνταῦθα τὰ τῆς συνδιάλεξεως.

Ἡ συνδιάλεξις ἐγένετο ἐν ἔτει 1662, κατὰ μῆνα Ἰούλιον, ὅτε συνέπεσε κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο ἡ ἐορτὴ τοῦ Μεβλῶδ, ἥτοι τῆς μνήμης τῶν γενεθλίων τοῦ Μωάμεθ. Τὴν ἡμέραν ταύτην ὁ Σουλτάνος εἶχεν ὑπάγει νὰ προσκυνήσῃ εἰς τὸ τζαμίον τοῦ Ἐγιόου, καὶ μετὰ τὴν ἱεροτελεσίαν, ὁ Ἀχμέτ Κιουπρλί, ἐπειδὴ ὁ καύσων ἦτον ὑπερβολικὸς, ἠθέλησε ν' ἀναπαυθῇ εἰς τὸ κατάλυμα τοῦ Ἀβουσουχοῦτ Ἐφέντη, κατάλυμα μεγαλοπρεπές, κεῖμενον εἰς θέσιν τερπνοτάτην καὶ περιέχον λαμπρὰν βιβλιοθήκην, συγκειμένην ἐκ δέκα καὶ ἐπέκεινα χιλιάδων χειρογράφων τόμων τουρκικῶν, ἀραβικῶν καὶ περσικῶν, οὓς συνέλεξαν οἱ πρόγονοι τοῦ Ἀβουσουχοῦτ Ἐφέντη, διδάσκαλοι διατελέσαντες πολλῶν Σουλτάνων. Ὁ Λακροά βεβαιεῖ ὅτι ὁ σκοπὸς τοῦ μεγάλου βεζύρη δὲν ἦτο κυρίως ν' ἀναπαυθῇ, ἀλλὰ μάλλον νὰ προσπαθῇ νὰ προσαγάγῃ εἰς τὸν μωαμεθισμὸν τὸν Παναγιώτην, ὃν καθ' ὑπερβολὴν ἠγάπα, καὶ

εἶχε προκαλέσει καὶ παρευρεθῇ εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Ἀβουσουχούτ Ἡρέντη κατὰ τὴν ὥραν ἐκείνην. Ἀλλὰ, ἀπ' ὧν τῶν περιστάσεων τῆς συνδιαλέξεως, ὅπως αὕτη ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Ἀκροῦ ἐκτίθεται, γίνεται κατὰ δῆλον, ὅτι ἡ πρόθεσις τοῦ Ἀχμέτ Κιουπριλή δὲν ἦτο σπουδαία. Δὲν λέγομεν ὅτι ὁ μέγας βεζύρης δὲν ἐπεθύμει νὰ προσαγάγῃ καθ' ὁλοκληρίαν εἰς τὸ συμφέρον καὶ τὴν ὑπερησίαν τοῦ μωαμεθισμοῦ ἄνδρα, πρὸς ὃν τοιοῦτον φιλικῶς διέκειτο, καὶ περὶ τῆς ἱκανότητος καὶ εὐφυΐας τοῦ ὁποίου τσαούτην εἶχεν ὑπόληψιν· ἀλλὰ ἀπὸ αὐτῆς τῆς ὁμολογίας τοῦ Ἀκροῦ συνάγεται, ὅτι πολλαὶ περὶ τούτου γινόμεναι προηγουμέναι ἀπόπειραι εἶχαν ἀποθῇ μάταιαι, ἐγκατερουντος τοῦ Παναγιώτη εἰς τὴν πάτριον πίστιν. Περί δὲ βίης δὲν ἠδύνατο ἀναμφιδόλως νὰ γίνῃ λόγος ἐπὶ τοῦ προκειμένου· ὥστε ὁ σκοπὸς τοῦ Ἀχμέτ Κιουπριλή ἦτο, φαίνεται, μᾶλλον νὰ προκαλέσῃ, περιεργείας χάριν, συζητήσιν περὶ τῶν κυριωτέρων κεφαλαίων τῶν δύο δογματικῶν μεταξὺ δύο ἀνδρῶν, ὧν ἕκαστος ἐθεωρεῖτο σοφώτατος εἰς τὸ ἴδιον θρησκευμα καὶ ἐπιτηδειώτατος νὰ φέρῃ εἰς μέσον τὰ ἰσχυρότερα ὑπὲρ αὐτοῦ ἐπιχειρήματα. Ἄλλοτε οἱ ὀθωμανοί, οἱ μεγαλοφυέστεροι τῶν ὀθωμανῶν ὅσοι ἠδύνατο νὰ μετρωρισθῶσιν ὑπεράνω τῶν προλήψεων τοῦ φανατισμοῦ αὐτῶν, δὲν ἀπηρέσκοντο εἰς τιαυτάς συζητήσεις· καὶ γνωστὰ εἶναι ἰδίως αἱ δογματικαὶ συνδιαλέξεις, ὅς ἐλαβεν ὁ Μωάμεθ Β' μετὰ τοῦ πρώτου Πατριάρχου Γενναδίου, καὶ βραδύτερον μετὰ τοῦ Πατριάρχου Μαξίμου. Ἀλλ' ἡ ἐλευθέρα αὕτη συζητήσις δὲν ἠδύνατο εἰμὴ ν' ἀποθῇ ὀλεθρία εἰς τὸν ἰσλαμισμὸν· ἐπὶ τοῦ Σουλεϊμάνη Α', ἀνὴρ ὀθωμανὸς σοφώτατος, ὁ Καδὺζή Ἀσμές, ἐτόλμησε δημοσίᾳ νὰ πρεσβεύσῃ, ὅτι ἡ χριστιανικὴ θρησκεία εἶναι ἀσυγκρίτῳ τῷ λόγῳ ἀνωτέρα τῆς Μωαμεθανικῆς, ὥστε ὁ Σουλτάνος ἠναγκάσθη, ἐπὶ τῇ ἐπιμονῇ ἀπαιτήσῃ τοῦ Μουφτῆ τῶν χρόνων ἐκείνων, οὐ μόνον ποινὴν θανάτου νὰ ἐπιψηφίσῃ κατὰ τοῦ λογίου ὀθωμανοῦ, ἀλλὰ καὶ δόγμα νὰ ἐκδώσῃ, δι' οὗ ἡ αὕτη ἐπεβάλλετο ποινὴ κατὰ παντὸς ὅστις ἤθελε τολμήσῃ, ἔστω καὶ ἐπὶ τῷ λόγῳ ἀπλῆς συζητήσεως, νὰ θεωρήσῃ τὸ χριστιανικὸν θρησκευμα ἀνώτερον τοῦ μωαμεθανικοῦ. Αὐτὸ ὅμως τοῦτο τὸ δόγμα τοῦ Σουλεϊμάνη Α' μαρτυρεῖ ὅτι, ἐπὶ τῆς προκειμένης συνδιαλέξεως, ἡ πρόθεσις τοῦ Ἀχμέτ Κιουπριλή δὲν ἦτο σπουδαία· διότι, ἂν ἄλλως εἶχε τὸ πρᾶγμα, ἡ ἀποποίησης τοῦ Παναγιώτη ἐμελλεν ἀναγκάτως νὰ προκαλέσῃ κατ' αὐτοῦ τὴν θανατικὴν ποινὴν, ὅπερ δὲν ἠδύνατο ποτὲ νὰ ἔχῃ κατὰ νοῦν ὁ φίλτατος αὐτοῦ βεζύρης. Οὐδὲν ἥττον ἡ καρτερία τοῦ Ἑλλήνος δὲν ἦτον ἀπληλαγμένη παντὸς κινδύνου· διότι εἶχε ν' ἀντιπαλαίσῃ πρὸς τὸν πονηρότερον καὶ ἀγριώτερον τῶν διδασκάλων τοῦ μωαμεθισμοῦ, γνωστὸν δὲ εἶναι ὅτι, κατ' ἐκείνο μάλιστα τοῦ χρόνου, αἱ ἀγαθώτεραι τῶν πολιτικῶν ἀνδρῶν τῆς Τουρκίας διαθέσεις, δὲν ἠδυνήθησαν πολλάκις ν' ἀνθεξωσιν εἰς τὴν φανατικὴν ὁρμὴν τῶν λειτουργῶν τῆς θρησκείας των.

Τῷντι, ὁ Βικνῆ Ἡρέντης, πρὸς ὃν προσέκειτο νὰ συζητήσῃ ὁ Παναγιώτης Νικουῆς, ἦτον οὐ μόνον ὁ ἱερακέρυξ τοῦ Σουλτάνου, ἀλλ' ἀπελάμβανε καὶ τὴν ἰδιαίτουσαν αὐτοῦ εὐνοίαν· καὶ οὐ μόνον σφόδρα προσηλωμένος εἰς τὸ ἴδιον θρησκευμα, ἀλλὰ καὶ ἄσπονδος ἐχθρὸς τῶν τε χριστιανῶν καὶ πάντων τῶν ἐταροδοξούντων Μωαμεθανῶν. Παράδοξος δὲ ἦτο μάλιστα ἡ ὑποκρισία τοῦ ἀνδρός, ὅστις, ὑπερμαχῶν ἐκ παντὸς τρόπου, καὶ δι' αὐτῆς τῆς ἀγριωτέρας βίης, ὑπὲρ τῆς μωαμεθανικῆς ὀρθοδοξίας, αὐστηροτάτην μὲν ἀπῆται τὴν τήρησιν τοῦ δόγματος παρὰ τῶν πολλῶν, αὐτὸς δὲ εἰς ἑαυτὸν ἐπέτρεπε πᾶσαν ἄνεσιν καὶ ἀκολασίαν. Καὶ περὶ τοῦ τρόπου καθ' ὃν σοφιστικῶς συνεβίβαζε τὴν ἀντίφασιν ταύτην, σώζονται περίεργοι τινες πληροφορίες. Εἰς τῶν πιστοτέρων φίλων του, ἐρωτήσας αὐτὸν ποτε, πῶς ἀπὸ μὲν τοῦ ἁμῶντος καταδικάζει πικρότατα τὴν κατοχὴν καὶ τὴν χρῆσιν ἀργυρῶν καὶ χρυτῶν σκευῶν, μετάξης, μαργαριτῶν, ὠραίων δουλίδων καὶ παιδῶν, εἰς ἑαυτὸν δὲ ἐπιτρέπει πάντα ταῦτα, ἔλαβε τὴν ἀκόλουθον χαρακτηριστικωτάτην ἀπάντησιν. «Τὰ ἀγαθὰ τοῦ κόσμου τούτου, καθ' ἑαυτὰ μὲν δὲν εἶναι πονηρὰ καὶ ἀξιοκατάκριτα, μόνον δὲ ἀπὸ τοῦ τρόπου τῆς κτήσεως καὶ χρήσεως αὐτῶν κρίνεται, ἐὰν καὶ εἰς τίνα εἰσὶν ἐπιτετραμμένα καὶ ἀπηγορευμένα· τὸ αὐτὸ ψωμὶον εἶναι ὡς πρὸς ἐσὲ μὲν ἀπηγορευμένον καὶ κακόν, ὡς πρὸς ἐμὲ δὲ ἐπιτετραμμένον καὶ καλόν· διότι τὰ πάντα ἐξαρτῶνται ἀπὸ τῆς ἐπιτηδειότητος τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ τρόπου τῆς κτήσεως καὶ τῆς κατοχῆς. Ὁ νόμος μας λ. χ. ἀπαγορεύει νὰ κατκρίνωμεν τὸ κρεάτιον τὸ ὁποῖον διὰ τῆς ὁδοτογλυφίδος ἐξάγεται ἐκ μέσου τῶν ὀδόντων ἡμῶν· ἐὰν ὅμως θέλω νὰ παράσχω ἑμαυτῷ τὴν εὐχαρίστησιν ταύτην, ἐξάγω τὸ κρεάτιον τοῦτο διὰ τῆς γλώσσης ἀπὸ τῶν ὀδόντων καὶ τὸ καταπίνω, κατ' οὐδὲν παρανομήσας. Ὑμεῖς ἀγοράζετε πολυτελῆ ἡδύσματα καὶ ἱμάτια διὰ χρημάτων ἀνόμως ἀποκτηθέντων, τούτου δ' ἕνεκα τὰ ἀγαθὰ ταῦτα εἶναι ἀπηγορευμένα εἰς ὑμᾶς· ἡμεῖς δὲ, οἱ τοῦ αὐστηροῦ βίου ὀπαδοί, ἀγοράζομεν τὰ αὐτὰ ἀγαθὰ, καὶ ἄλλα πλεονέτερα, ἐπὶ πραθεσμίᾳ, μὴ πληρώνοντες δηλαδὴ τὴν τιμὴν αὐτῶν εἰμὴ ἀφοῦ τὰ ἀπολαύσωμεν· ὥστε ὁ κύριος τῆς ἀπαγορεύσεως λόγος, ὅτι δηλαδὴ πληρώνονται δι' ἀνόμως ἀγορασθέντων χρημάτων δὲν ἐφρμόζεται εἰς ἡμᾶς, διότι, διαρκούσης τῆς ἀπολαύσεως, δὲν ἐπληρώσαμεν ἐτι τὰ χρήματα.»

Πρὸς τοιοῦτον φοβερόν ταρταύρον καὶ συγχρόνως ἀγριώτατον διώκτην τῶν χριστιανῶν εἶχε νὰ συζητήσῃ ὁ Παναγιώτης, ὅλον ἐξημῆμενον ἐτι ἀπὸ τοῦ πανηγυρικοῦ τοῦ Μωάμεθ, ὃν πρὸ μικροῦ εἶχεν ἐκφωνήσῃ εἰς τὸ Ἐγιοῦπ-Τζαμισῆ· παρῆσαν δὲ ἐκτὸς τοῦ Ἀχμέτ Κιουπριλή καὶ ἄλλοι τοῦ ἀγῶνος τούτου μάρτυρες, οἱ δύο καδιασκέριδες καὶ ὁ Σταμπὸλ-Ἡρέντης.

Πρὸ πάντων ἐκάθησαν ἅπαντες εἰς τὴν τράπεζαν, ἥτις ὅμως ἕνεκα τῆς ἐορτῆς τοῦ Μεβλῶνδ ὑπῆρξε λιτὴ καὶ δὲν διήρκεσε πολλὴν ὥραν. Μετὰ δὲ ταῦτα

ἐπορεύθησαν εἰς τὴν βιβλιοθήκην, ἀπὸ τῆς ὁποίας λαμπροτάτη ἦτον ἡ θέα· διότι κατωπεύετο ἐκεῖθεν ὅλος ὁ λιμὴν, τὸ λεγόμενον σεράγιον τῶν καθρεπτῶν, ὁ ναύσταθμος, ὁ Κασίμ-Πασᾶς, ὁ Γαλατᾶς, ὁ Τοπχανῆς, τὸ Μέγα σεράγιον καὶ τὸ τοῦ Σκουταρίου· καταφανῆ δὲ ἦσαν καὶ τὰ πολυάριθμα πλοῖα τὰ εἰσερχόμενα εἰς τὸν ἄχανῃ τῆς πρωτευούσης ἐκείνης λιμένα καὶ τὰ ἀπὸ αὐτοῦ ἐξερχόμενα.

Ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ ὑπῆρχε πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ μία ὑδρόγειος σφαῖρα, περὶ τῆς ὁ μέγας βεζύρης διαφόρους ἀπηύθυνεν ἐρωτήσεις· ὁ Βαννῆ Ἐφέντης, ὅστις εἶχε, φαίνεται, παιδείαν τινά, ἀπεκρίθη με ἀρκετὴν ἀκριβείαν εἰς τὰς ἐρωτήσεις ταύτας, ἀλλ' ὁ Ἀχμέτ Κιουπριλῆς, μὴ εὐχαριστούμενος εἰς τὰς ἀπαντήσεις τοῦ Ὀθωμανοῦ ἱεροκλήρυκος, ἀπετάθη καὶ πρὸς τὸν Παναγιώτην, ὅστις εἶχε σιωπήσει μέχρι τῆς ὥρας ταύτης, ἀποφεύγων ὅσον ἐνδέχεται ν' ἀναμιχθῇ εἰς ὁμιλίαν, ἥτις εὐκολώτατα ἡδύνατο νὰ λάβῃ θρησκευτικὸν χαρακτῆρα· δὲν ἡδυνήθη ὁμοῦς νὰ παρατείνῃ τὴν σιωπὴν, ὅτε προσελλήθη ὑπὸ τοῦ μεγάλου βεζύρη νὰ ἐξηγήσῃ τί σημαίνουν οἱ κύκλοι, οἱ ἡμετερινοὶ καὶ οἱ πόλοι, πῶς ὀνομάζονται, καὶ τίς ἦτον ἡ θέσις τῶν διαφόρων βασιλείων καὶ τῶν κυριωτέρων πόλεων, τῶν ὁποίων τὰ ὀνόματα ἦσαν λατινιστὶ γεγραμμένα ἐπὶ τῆς ὑδρογείου σφαίρας.

Ὁ Παναγιώτης Νικούσης, ἀναγκασθεὶς οὕτω νὰ ὁμιλήσῃ, ἔδωκε μακρὰς καὶ ὅσον ἐνδέχεται εὐκρινεῖς γεωγραφικὰς καὶ ἀστρονομικὰς ἐξηγήσεις περὶ τῶν ὑποβληθεισῶν αὐτῷ ἀποριῶν, καὶ τότε ἀπαντῶντες οἱ παρευρεθέντες, λαβόντες ἐκ τῶν λόγων αὐτοῦ ἀφορμὴν, εἶπον ὅτι εἶναι κρίμα τῶν ὄντι ἀνθρώπος τοσοῦτον σοφὸς νὰ μὴν ᾔναι Τοῦρκος· ὁ δὲ μέγας βεζύρης προσεεγγὼν αὐτῷ πουργιὸν πλήρες χρυσῶν νομισμάτων, τὸ ὁποῖον εἶχε φέρει ἐξεπίτηδες, ἀπεκάλυψεν αὐτῷ τὴν λαμπρὰν τύχην ἣτις τὸν περιέμενεν ἐάν ᾔθελε ν' ἀσπασθῇ τὸ μωαμεθανικὸν δόγμα, καὶ νὰ κλείσῃ τὴν ἐορτὴν ταύτην τοῦ Μεβλουδὶ διὰ τῆς ἀποπτώσεως τοῦ Χριστιανισμοῦ. Ἀλλ' ὁ χρυσὸς ἐκεῖνος καὶ αἱ ἐπαγγελίαι, δι' ὧν συνωδεύετο, οὐδεμίαν προὔξενησαν ἐντύπωσιν εἰς τὸν μέγαν διερμηνέα, ὅστις ἀπήντησεν ὅτι γεννηθεὶς χριστιανὸς καὶ θηλάσας τὸ πάτριον θρήσκευμα διὰ τοῦ ἐκθρέψαντος αὐτὸν μητρικοῦ γάλακτος, ᾔθελε ν' ἀποθάνῃ εἰς τὸ θρήσκευμα τοῦτο, πεποιθὼς ὅτι, ἐν ἄλλως ἐφρόνει, ᾔθελεν ἀποβάλλει τὴν πίστιν τοῦ ἐξόχου ἐκείνου φίλου του, ὅστις βεβαίως οὐδεμίαν εἶχεν ὑπόληψιν πρὸς τοὺς ἀρνησιθρήσκους.

Τότε ὁ Βαννῆ Ἐφέντης ἰσχυρίσθη ὅτι θέλει μεταπίσει αὐτὸν διὰ λόγων καὶ ἐπιχειρημάτων. Ὁ Ἀχμέτ Κιουπριλῆς παρετήρησεν εἰς τὸν ἱεροκλήρυκα ὅτι τὸ πρᾶγμα δὲν ἦτον εὐκόλον, διότι πολλάκις ἔδοκίμασε νὰ προσελκύσῃ τὸν Παναγιώτην καὶ πάντοτε ἀπέτυχεν· προσέθηκε μάλιστα, ὅτι ὁ πατὴρ αὐτοῦ εἶχε καταντήσει καὶ νὰ ἀπειλήσῃ αὐτὸν, χωρὶς νὰ δυνάμει νὰ κατισχύσῃ τῶν πεποιθήσεών του.

Ἀλλ' ὁ Βαννῆ Ἐφέντης ἐπιμένων ἀπεκρίθη, ὅτι εἰς τὸν ὑποβάλλῃ αὐτῷ τοσοῦτον ἐπιτηδεύειας ἐρω-

τήσεις, ὥστε ἀδύνατον ἦτο ν' ἀποκριθῇ εἰς αὐτάς ἀκριβῶς, καὶ ἀδύνατον ἐπομένως νὰ μὴ ἀναγκασθῇ ν' ἀποβάλλῃ τὴν πλάνην του. Ἐπροειμίασε δὲ διὰ τῆς ἐρωτήσεως· τί πιστεύει περὶ τοῦ Ἰησοῦ, ἐάν ἦτο Θεὸς ἢ Μισίας;

Εἰς τὴν ἐρώτησιν ταύτην ὁ Παναγιώτης δὲν ἐδίστασε ν' ἀπαντήσῃ ἀμέσως καὶ διὰ παλλοῦ θάρρους. Πιστεύω, εἶπεν, ὅτι εἶναι Θεός, καὶ τὸ δεύτερον πρόσωπον τῆς Τριάδος, ἦτοι τοῦ Πατρὸς, τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, τῶν συγκροτούντων ἓνα καὶ μόνον Θεὸν ἐν τρισὶν ὑποστάσεσιν.

Ἡ τολμηρὰ αὕτη ἀπόκρισις κατεθροῦνησεν ἀπαντὰς τοὺς ἀκροατάς, οἵτινες ἐνόμισαν ὅτι ἤκουσαν βλασφημίαν φοβεράν.

Ὁ δὲ Βαννῆς ἀνέλαβε ν' ἀποδείξῃ τὴν πλάνην τοῦ ἀντιπάλου του.

Δὲν θέλω, εἶπε, νὰ προσβάλλω τὸν Ἰησοῦν, οὐδὲ νὰ ἐλαττώσω κατ' οὐδὲν τὴν εὐλάβειαν τὴν ὁποίαν ὁ νόμος ἡμῶν διατάσσει νὰ ἔχωμεν πρὸς αὐτόν· ἀλλ' ἐρχομαι ν' ἀποδείξω ὅτι δὲν εἶναι Θεός, διὰ τοῦ συλλογισμοῦ τοῦ προφήτου ἡμῶν περὶ τῆς ἐνσαρκώσεώς του ἐν τῇ κοιλίᾳ τῆς Μαρίας. Ὁ προφήτης ἡμῶν λέγει, ὅτι ἡ παρθένος Μαρία, ἐξεληθούσα τῆς πόλεως Ναζαρέτ μετὰ τινων συγγενῶν αὐτῆς, ἔνθα καθάρθῃ κατὰ τὸ κοινὸν τῶν Ἰουδαίων γυναικῶν ἔθος, ὑπεχώρησεν εἰς τόπον, ὅπου ἀφανῶς ἡδύνατο νὰ πληθῇ· ἐκεῖ δὲ προσῆλθε πρὸς αὐτὴν ἄγγελος, ὅστις χαιρετίσας αὐτὴν, εἶπε νὰ μὴ φοβῆται, διότι ἐρχεται παρὰ τοῦ Κυρίου ἀναγγέλλων αὐτῇ τὴν μυστηριώδη σύλληψιν υἱοῦ, ὃν θέλει γεννήσῃ ἀνωδύνως, ὅστις θέλει ὀνομασθῇ Ἰησοῦς καὶ θέλει καταστῇ μέγας προφήτης. Καὶ ἐπειδὴ ἐδίσταζεν ἐκείνη περὶ τῆς ἐκπληρώσεως τῶν λόγων αὐτοῦ, καθὼ παρθένος καὶ οὐδέποτε μετ' ἀνδρὸς κοινωνήσασα, ἡ πρόνοια τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ Πνεύματος αὐτοῦ, προσέθηκεν ὁ ἄγγελος, θέλουν κατέλθῃ ἐπὶ σὲ καὶ πληρώσῃ τὸ ῥηθέν· σὺ δὲ, κατὰ τὸ ἔθος τῶν Ἰουδαίων τοῦ μὴ ὁμιλεῖν διαρκούσης τῆς νηστείας αὐτῶν, θέλεις σιωπήσῃς ἐλεγχομένη ὑπὸ τῶν γονέων, καὶ ἐπιδίξῃς αὐτοῖς τὸ τέκνον, ὅπερ θέλει ἀπαντήσῃ ἀντὶ σοῦ. Ταῦτα δὲ εἰπὼν ὁ ἄγγελος ἠφανίσθη, ἡ δὲ Μαρία ἐγκυμονήσασα ἐγέννησε τὸν Ἰησοῦν, ὃν περιεκάλυψεν ὅπως ἡδυνήθη· καὶ ὅταν ἐπανῆλθε πρὸς τοὺς συγγενεῖς, οἵτινες ἤλεγχον αὐτὴν ὡς ἀτιμάσασαν τὴν γενεάν τοῦ Δαυὶδ, τὸ νεογνὸν ἐλάλησεν εἰπὼν· ὀνομάζομαι Ἰησοῦς, καὶ δὲν ἐγεννήθην παρ' ἀνθρώπων, ἀλλ' ἐκπαρέωμαι παρὰ τῆς δυνάμεως τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ Πνεύματος αὐτοῦ· αὐτοῦ εἶμαι ὑπηρέτης καὶ προφήτης, καὶ παρ' αὐτοῦ ἐκπέμπομαι ἵνα διδάξω ὑμῖν τὸν νόμον τὸν ἀληθινόν.

Κατὰ τὸν προφήτην μας, ἐξηκολούθησεν ὁ Βαννῆς, ὁ Ἰησοῦς, προαχθεὶς εἰς τὴν ἡλικίαν, ἐπραξεν πολλὰ θαύματα, ἐθεράπευσε τοὺς ἀσθενεῖς, ἀπέδωκε τὴν ὄρατιν εἰς τοὺς τυφλοὺς, ἀνέστησε τοὺς νεκροὺς, καὶ δι' ἀπαντος τοῦ βίου ἐπλανήθη ἐπὶ τῆς γῆς μὴ ἔχων ἰδίαν κατοικίαν, ζῶν πενιχρῶς καὶ διδάσκων τὸν νόμον, λόγῳ τε καὶ ἔργῳ. Ἀλλὰ

διὰ τοῦτο οἱ Ἰουδαῖοι φθονήσαντες αὐτόν, ἀπερά-
σισαν νὰ τὸν θανατώσωσιν, ὁ δὲ, φεύγων τὸν διωγ-
μὸν, ἐκρύβη εἰς σπηλαῖον, ἀπὸ τοῦ ὁποίου ὁ Κύ-
ριος ἀνέφερεν αὐτόν εἰς τοὺς οὐρανοὺς, ἀντικατα-
στήσας ἀντ' αὐτοῦ ἄνθρωπον ὁμοίον του, ὃν ἐπὶ
τούτῳ ἐπλασε, καὶ ὃν οἱ Ἰουδαῖοι ἐσταύρωσαν
ἀντὶ τοῦ ἀληθοῦς Ἰησοῦ, τὸν ὁποῖον τιμῶμεν ὡς
προφήτην καὶ ὅχι ὡς Θεόν· διότι Θεὸς ὢν, ἤθελε
προφυλαχθῆ ἀπὸ τῆς ὕβρεως τοῦ κατηραμένου ἐ-
κείνου λαοῦ.

Ἐννοεῖται ὅτι ὁ Παναγιώτης δὲν ἠδύνατο ν' ἀν-
τικραύσῃ ἀπ' εὐθείας τοὺς λόγους τοῦ Βαννῆ, κα-
ταδεικνύων τὸ ψεῦδος καὶ τοὺς παραλογισμοὺς τοῦ
προφήτου αὐτοῦ· τοῦλάχιστον ἐκ πρώτης ἀφρη-
ρίας ἀπέφυγε τοῦτο, περιορισθεὶς ἐφ' ἱκανὴν ὥραν
εἰς τὸ νὰ πολεμήσῃ τὸ ἀνυπόστατον τῆς παρατε-
θείσης μαρτυρίας διὰ τοῦ συνδυασμοῦ τῆς Καινῆς
μετὰ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης.

Ἡ ἀλήθεια, εἶπε, τοῦ περὶ ἐνσαρκώσεως δόγμα-
τος ἡμῶν στηρίζεται ἐπὶ τῶν λόγων τοῦ εὐαγγε-
λιστοῦ Ἰωάννου· «Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος, καὶ Θεὸς
ἦν ὁ Λόγος· πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο καὶ χωρὶς
αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἓν ὃ γέγονε. Καὶ ὁ Λόγος σὰρξ
ἐγένετο, καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν, καὶ (ἐθεασάμεθα
τὴν δόξαν αὐτοῦ, δόξαν ὡς μονογενοῦς παρὰ πα-
τρός) πλήρης χάριτος καὶ ἀληθείας. » Οἱ μυστη-
ριώδεις οὗτοι λόγοι εἶχον ἤδη κηρυχθῆ πρὸς τοὺς
Ἰουδαίους ὑπὸ τοῦ προδρόμου τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ
Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ, τοῦ εἰπόντος· « οὗτος ἦν
ὃν εἶπον, ὁ ὀπίσω μου ἐρχόμενος ἐμπροσθέν μου
γέγονεν, ὅτι πρῶτός μου ἦν· ὅτι ὁ νόμος διὰ Μω-
σεως ἐδόθη, ἡ χάρις καὶ ἡ ἀλήθεια διὰ Ἰησοῦ Χρι-
στοῦ ἐγένετο· Θεὸν οὐδεὶς ἑώρακε πώποτε· ὁ μο-
νογενὴς υἱός, ὁ ὢν εἰς τὸν κόλπον τοῦ πατρὸς, ἐ-
κεῖνος ἐξηγήσατο· εὐθύνατα τὴν ὁδὸν Κυρίου, κα-
θὼς εἶπεν Ἠσαΐας ὁ προφήτης. » Ἐκτούτων πάντων
πιστεύομεν εἰς τὴν θεότητα τοῦ Ἰησοῦ, τοῦ ὁμοου-
σίου τῷ πατρὶ, τοῦ δι' ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους καὶ
διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν κατελθόντος ἐκ τῶν
οὐρανῶν, καὶ σαρκωθέντος ἐκ Πνεύματος Ἁγίου καὶ
Μαρίας τῆς Παρθένου καὶ ἐνανθρωπήσαντος· σταυ-
ρωθέντος δὲ ὑπὲρ ἡμῶν ἐπὶ Παντίου Πιλάτου, καὶ
παθόντος καὶ ταφέντος, καὶ ἀναστάντος τῇ τρίτῃ
ἡμέρᾳ κατὰ τὰς Γραφάς, καὶ ἀνελθόντος εἰς τοὺς
οὐρανοὺς, καὶ πέμψαντος μετὰ δέκα ἡμέρας ταῖς
μαθηταῖς αὐτοῦ τὸν Παράκλητον αὐτοῦ, τὸν πλη-
ρώσαντα αὐτοὺς πάντων τῶν δώρων· καὶ καθεζο-
μένου ἐξ δεξιῶν τοῦ πατρὸς, καὶ πάλιν ἐρχομένου
μετὰ δόξης κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς. »

Αὕτη τῆς πίστεως ἡ ὁμολογία ἔφερεν ἔξω φρε-
νῶν τὸν Βαννῆ, ὅστις ἀνέκραξε τότε· ταλαίπωρος
σύ ὁ πιστεύων εἰς τοιαύτας πόρρω τοῦ ἀληθοῦς βλα-
σφημίας. Καὶ τίς εἶναι ὁ ἐπινοήσας ἀπάσαν αὐτὴν
τὴν ψευδολογίαν;

Παναγιώτης. Σὺ; ἀνέφερα ἤδη τὸν εὐαγγελιστὴν
ἅγιον Ἰωάννην, ὅστις δὲν ἔγραψεν εἰμὴ ὅ,τι ὑπηγο-
ρεῖσθαι καὶ ἐνεπνεύσθη αὐτῷ ὑπὸ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ,
ὃν διετέλειεν ὁ ἀγαπητὸς μαθητής.

Barrῆς. Καὶ αὐτὸς εἶναι ὁ μόνος μαθητής ὁ
γράφας τὸ εὐαγγέλιον τοῦτο;

Par. Ὅχι· τὸ ἔγραψαν καὶ ἄλλοι τρεῖς, ὁ Ματ-
θαῖος, ὁ Μάρκος καὶ ὁ Λουκᾶς, οἵτινες ὁμῶς πάντες
συμφωνοῦντες τὰ αὐτὰ λέγουσι.

Bar. Καὶ οἱ εὐαγγελισταὶ αὐτοὶ ἴδεν λέγουν
τίποτε περὶ τοῦ προφήτου ἡμῶν;

Par. Δὲν τὸν ἀναφέρουν καθόλου.

Bar. Αναμφιβόλως παρκαρπώνεις τὴν ἀλήθειαν.

Par. Ἡ πίστις ἡμῶν πρὸς τὰς ἀληθείας τοῦ
εὐαγγελίου εἶναι τοιαύτη, ὥστε δὲν εἰμποροῦμεν
νὰ τὰς παρκαρπώσωμεν εἰμὴ πλανώμενοι ἡμεῖς
αὐτοί· καὶ ἂν ὁμιλεῖ περὶ τοῦ προφήτου σὰς, ἡ-
θέλομεν ἀναγνώρισε αὐτὸν τοιοῦτον αἶος ἤθελεν ὑ-
ποδειχθῆ εἰς ἡμᾶς.

Bar. Ἰσως οἱ διδάσκαλοι καὶ οἱ ἱερεῖς σὰς κρύ-
πτουν τὴν ἀλήθειαν ταύτην.

Par. Οἱ εὐαγγελισταὶ μας καὶ ὅλη ἡ ἱερὰ Γραφή
ἡρμηνεύθησαν κατὰ γράμμα ἄνευ προσθήκης τινὸς
ἢ ἀφαιρέσεως· καὶ ἐπειτα ὅλα ταῦτα εἶναι τυπωμένα
καὶ ἕκαστος ἐξ ἡμῶν δύναται εἰμφορεῖ νὰ τὰ ἀ-
ναγνώσῃ.

Bar. Ποῖος λοιπὸν εἶναι αὐτός ὁ Παράκλητος,
τὸν ὁποῖον ἀναφέρει τὸ εὐαγγέλιόν σὰς, ἂν ὅχι ὁ
προφήτης μας;

Par. Εἶναι πνεῦμα παρήγορον· τὸ πνεῦμα τῆς
ἀληθείας, ὃ παρὰ τοῦ πατρὸς ἐκπορεύεται, ὅπερ ὁ
Ἰησοῦς Χριστὸς ἐπεμψεν εἰς τοὺς ἀπαστόλους αὐτοῦ
δέκα ἡμέρας μετὰ τὴν ἐνδοξὴν αὐτοῦ ἀνάληψιν·
ὅπερ ἐπλήρωσεν αὐτοὺς τῶν δώρων αὐτοῦ, καὶ ἔ-
δωκεν αὐτοῖς τὴν δύναμιν νὰ τὸν ἀναγγεῖλωσιν
εἰς πᾶσαν γλῶσσαν, νὰ κηρύξωσι τὸ εὐαγγέλιον
καθ' ὅλην τὴν γῆν, καὶ νὰ ἐξηγήσωσι τὰ ἀκατά-
ληπτα μυστήρια τοῦ χριστιανισμοῦ, ὅστις εἶναι ἡ
μόνη ἀληθινὴ θρησκεία.

Οἱ τελευταῖοι οὗτοι λόγοι τοῦ Παναγιώτη, οὗς
ἐπρόφερε μετὰ τόνου φωνῆς ἐκδηλοῦντος τὴν βα-
θεῖαν τοῦ ἀνθρώπου πεποίθησιν, κατετάραξαν καὶ
πάλιν τοὺς ἀκροατὰς, καὶ μάλιστα τὸν Βαννῆ ἑ-
ρέντην, ὅστις ἤρχισε νὰ πτύρ, ὡς πράττουσι συνή-
θως οἱ Τοῦρκοι, ὡσάκεις ἀκούσωσιν ἐκπερομένην ἀ-
ποτρόποιον τινα βλασφημίαν. Μὴ δυνάμενος δὲ
πλέον νὰ κρατήσῃ τὴν γλῶσσαν του καὶ εἰς προ-
φανῇ ἐξοκέλλων ὕβριν· ἐοῦ εἶσαι ἀναμφιβόλως, ἀ-
νέκραξεν, ὁ ἐπινοήσας ὅλα αὐτὰ τὰ ψεῦδη· διότι
ὁ Παράκλητος, περὶ τοῦ ὁποίου ὁμιλεῖ τὸ εὐαγγέ-
λιόν σου δὲν εἶναι ἄλλος παρὰ ὁ προφήτης Μωάμεθ.

Ἀλλ' ὁ Παναγιώτης ἦτον ἐν τῶν ἀνθρώπων ἐκεί-
νων οἵτινες δὲν παραφέρονται ποτὲ ἐν τῇ συζητή-
σει, καὶ δὲν λησμονοῦσι τοὺς κανόνας τῆς λογικῆς.
Ὅθεν μετὰ πολλῆς ψυχρότητος ἀποκρινόμενος· δὲν
εἰμπορῶ, εἶπε, νὰ ἀναιρέσω καλῆτερον τὴν γνώ-
μην ταύτην εἰμὴ διὰ τῶν ἰδίων ὁμῶν χρονολογιῶν.
Ὁ μὲν Παράκλητος αὐτός ἦλθε δέκα ἡμέρας μετὰ
τὴν ἀνάληψιν τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὁ δὲ προφήτης
σὰς Μωάμεθ δὲν ἐγεννήθη εἰμὴ πολλοὺς αἰῶνας
μετὰ τὸν σωτῆρα ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν.

Τότε ὁ Βαννῆς συνελθὼν κατέφυγε πάλιν εἰς ἄλ-

λας στρεφодиκίας· καὶ εἰς πόλιν γλῶσσαν, ἤρώτησεν, ἔγραψεν ὁ Ἰωάννης τὸ εὐαγγέλιόν του;

Παν. Εἰς τὴν ἑλληνικὴν.

Βαν. Ἀλλὰ αἱ λέξεις αὗται, Ἑλλί, Ἑλλί, Λαμὰ Σαβαχ-βαρί, δὲν εἶναι ἑλληνικαί.

Παν. Ὅχι βέβαια· εἶναι ἑβραϊκαί· ἀλλ' ἐπειδὴ εἶναι αἱ τελευταῖαι λέξεις, τὰς ὁποίας ἐπρόφερον ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς, ὁ εὐαγγελιστὴς ἐθεώρησε πρέπον νὰ τὰς ἀναφέρῃ καὶ νὰ τὰς ἐξηγήσῃ.

Βαν. Τί λοιπὸν σημαίνουν αἱ λέξεις αὗται;

Παν. Θεέ μου! Θεέ μου! ἵνα τί με ἐγκατέλιπες.

Βαν. Ἐγὼ ἔβαλα καὶ με τὰς ἐξηγήσεν ἑλλαν ἱερεὺς ὁ ὁποῖος ἔγινε Τούρκος, καὶ ὅστις με εἶπεν ὅτι εἶναι συριακαὶ καὶ σημαίνουν, Θεέ μου! Θεέ μου! στείλε τάχιστα τὸν προφήτην σου διὰ νὰ μᾶς σώσῃ.

Ἐνταῦθα ὁ Παναγιώτης ἀπαυδῆσας ὑπὸ τῆς ἀνάγκης τοῦ ν' ἀπαντᾷ εἰς τοιαύτας μωρολογίας, ἤρχισεν ἀπὸ ἀμυνομένου νὰ ἀποδᾶν ἐπιθετικώτερος· καὶ ἀφοῦ παρετήρησεν ὅτι ἡ ἐρμηνεία ἐκείνη τοῦ Βαννῆ εἶναι γελοιωδυστάτη, καὶ ὅτι ἦτον εὐκολὸν νὰ πεισθῇ περὶ τούτου ἐρωτῶν πάντα λόγιον Ἰουδαῖον, ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ προφήτης σας, ἐπρόσθεσεν, ἔμελλε νὰ ἔλθῃ νὰ σώσῃ τὸν κόσμον, εἶναι ἀπορον πῶς ὁ Μωϋσῆς, ὅστις ἀνήγγειλε τὴν ἔλευσιν τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, δὲν εἶπε τίποτε περὶ τοῦ Μωάμεθ, καὶ πῶς ὁ Θεὸς αὐτὸς οὐδεμίαν περὶ αὐτοῦ μᾶς ἔδωκεν εἰδήσιν, ἵνα πιστεύσωμεν εἰς αὐτὸν, καθὼς πιστεύομεν εἰς τὸν Ἰησοῦν Χριστόν.

Βαν. Τοῦτο εἶναι μυστήριον, τὸ ὁποῖον ὁ Θεὸς ἐπεφύλαξε διὰ τὴν τιμωρίαν καὶ τὸν ὀλεθρον τῶν χριστιανῶν.

Παν. Ὁ Θεός, ὁ μὴ ζητῶν εἰμὴ τὴν εἰς τὴν ἀλήθειαν προσέλευσιν καὶ τὴν σωτηρίαν τῶν ἀνθρώπων, ἐπεμψε λοιπὸν τὸν Ἰησοῦν Χριστόν καὶ τὸ εὐαγγέλιον ἵνα ἀπολέσῃ τοὺς εἰς αὐτὸ πιστεύοντας;

Βαν. Ἀμφιβάλλεις περὶ τῆς παντοδυναμίας τοῦ Θεοῦ, τοῦ ὁποῖου οἱ ἄνθρωποι εἶναι παῖγνιον, ὅπερ πλάττει καὶ στρέφει ὅπως ὁ κεραμεὺς τὴν ἀργίλον;

Παν. Οἱ χριστιανοὶ δὲν ἀμφιβάλλουσι περὶ τῆς παντοδυναμίας τοῦ Θεοῦ· ἀλλὰ πιστεύουσιν εἰς τὸν Ἰησοῦν Χριστόν, διότι ἀνηγγέλθη αὐτοῖς ὑπὸ τῶν προφητῶν πολλοὺς πρὸ τῆς γεννήσεώς του αἰῶνας· καὶ διότι πάντα ὅσα εἶπον περὶ τῆς ζωῆς αὐτοῦ, καὶ τοῦ θανάτου αὐτοῦ, καὶ τῆς ἀναστάσεως αὐτοῦ, ἐξετελέσθησαν κατὰ γράμμα, πλεῖστα δὲ ἔβην λατρεύοντα τὰ εἰδῶλα, ἠσπασθήσαν τὸ εὐαγγέλιόν του καὶ ἐπίστευσαν εἰς αὐτό· ὥστε ὁ Θεὸς ἤθελε πράξῃ ἀδικίαν κολάζων τοσαῦτα ἐκατομμύρια ψυχῶν διὰ μυστηρίου, ὅπερ ἤθελεν ἐπιφυλάξῃ ὑπὲρ τῆς σωτηρίας μόνων τῶν Μωαμεθανῶν.

Βαν. Ἀλλ' ἀφοῦ εἶσαι τόσον προσηλωμένος εἰς τὸ δόγμα καὶ εἰς τὰ θαύματα τοῦ Ἰησοῦ, τὰ ὁποῖα εἶναι παλαιὰ καὶ συνέβησαν πρὸ πολλῶν αἰώνων, διατί δὲν θέλεις νὰ πιστεύσῃς εἰς τὸν προφήτην μας, ὅστις ἦλθεν ἵνα τελειώσῃ καὶ πληρώσῃ τὴν νόμον, καὶ τοῦ ὁποῖου τὰ δόγματα καὶ ἔργα εἶναι ἐνδοξότερα καὶ νεώτερα τῶν τοῦ Ἰησοῦ;

Παν. Διότι δὲν ἀνέστησε νεκροὺς, δὲν κατάρθωσε τυφλοὺς νὰ ἀναβλέψωσι, δὲν ἀπέδωκε τὴν χρῆσιν τῶν μελῶν αὐτῶν εἰς παραλυτικούς, καὶ ἐν γένει δὲν ἐπράξεν κανέν τῶν ὑπὸ τοῦ Ἰησοῦ πρᾶχθέντων θαυμάτων.

Βαν. Ἄν ὁ προφήτης μας δὲν ἔκαμε θαύματα ὅμοια τῶν τοῦ Ἰησοῦ, ἐπράξεν ὅμως ἄλλα οὐδὲν ἥττον θαυμαστά.

Ὁ Παναγιώτης τότε, βλέπων ὅτι ὁ Βαννῆς ἤτοιμάζετο νὰ ἐπιχειρήσῃ τὴν λεπτομερῆ ἐκθεσιν τῶν κατορθωμάτων τοῦ προφήτου αὐτοῦ, ἐθεώρησε πρέπον νὰ κόψῃ τὴν συζήτησιν ἀποκρινόμενος, ὅτε ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς εἶχεν εἰπεῖ ὅτι θέλουσιν ἔλθαι κατόπιν αὐτοῦ πολλοὶ ψευδοπροφῆται, ὅτι θέλουσι μάλιστα κάμει καὶ θαύματα, ἀλλ' ὅτι οἱ ἄνθρωποι δὲν ἐπρεπε νὰ πιστεύσωσιν εἰς αὐτοὺς, οὐδὲ νὰ παραδεχθῶσι τὸ δόγμα των, καὶ ἂν ἤθελον ἔχει σχῆμα ἀγγέλων.

Ἐν γένει δὲ εἰς τὴν συζήτησιν ταύτην ἡ θέσις τοῦ Βαννῆ ἐφέντη ἀπέβαινεν ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον ἀσθενεστέρα· τοῦτο ἐνόησε κάλλιστα καὶ ὁ Ἀχμέτ Κιουπριλῆς, ὥστε, διαλύων τὴν συνεδρίασιν εἶπε γελῶν πρὸς τὸν Παναγιώτην, ὅτι ἀρκοῦσι τὰ ρηθέντα, ἀφοῦ τοσοῦτον ἐπιμένει εἰς τὸ δόγμα του.

Τοιοῦτος ὑπῆρξεν ὁ πολυθρύλλητος ἐκεῖνος διάλογος μεταξὺ τοῦ Βαννῆ ἐφέντη καὶ τοῦ Παναγιώτη Νικούση, καθ' ὃν ἀξιοσημεῖωτον πρὸ πάντων εἶναι τὸ θάρρος, ὅπερ ἀνέδειξεν ὁ Ἕλλην οὐ μόνον ὑπὲρ τῆς ἰδίας αὐτοῦ συνειδήσεως ἀμυνόμενος, ἀλλὰ καταδεικνύων καὶ τὴν ὀρθότητα τῆς πίστεως αὐτοῦ, ἐπὶ δὲ τέλους ἀποτολμήσας καὶ ἀντικρὺς νὰ προσβάλῃ τὴν σαθρότητα τοῦ μωαμεθανικοῦ δόγματος. Καθὸ πρῶτος διερμηνεὺς τῆς αὐστριακῆς πρεσβείας δὲν ἀπελάμβανεν ἀποχρῶτάν τινα ἀουλίαν, διότι κατὰ τοὺς γρόνους ἐκεῖνους οἱ ὀθωμανοὶ καὶ αὐτοὺς τοὺς πρέσβεις τῶν δυνάμεων πολλάκις δὲν ἐσέβοντο· οὐδ' αὐτὴ δὲ ἡ ἐξαίρετος τοῦ Ἀχμέτ-Κιουπριλῆ εὐνοία ἀπῆλλαττε τὸν Παναγιώτην ἀπὸ παντὸς κινδύνου, διότι κατ' αὐτὸ ἐκεῖνο τὸ ἔτος 1662, ὀλίγας μάλιστα ἡμέρας πρὸ τῆς συνδιαλέξεως, ὁ μέγας Βεζύρης ἠναγκάσθη, ἐνδίδων εἰς τὸν φανατισμὸν τοῦ παντοδυνάμου Βαννῆ ἐφέντη, νὰ διατάξῃ τὴν καταστροφὴν ὅλων τῶν ἐκκλησιῶν ὅσας οἱ Ἕλληνες, μετὰ τινα μεγάλην πυρκαϊάν, εἶχον ἀρχίσει ν' ἀνοικοδομῶσι, καὶ τὴν φυλάκισιν ὅλων τῶν περὶ τὴν ἀνοικοδόμησιν ταύτην ἀσχοληθέντων ἐργατῶν.

Οὐδὲν ἥττον ὁ Παναγιώτης Νικούσης ἐξῆλθε σῶος ἀπὸ τῆς δυσχεροῦς ταύτης περιστάσεως, καὶ ἐξηκολούθησεν ἰσχύων εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐν τῇ διττῇ αὐτοῦ ιδιότητι τοῦ πρώτου διερμηνέως τῆς αὐστριακῆς πρεσβείας καὶ τοῦ πρώτου διερμηνέως τῆς Ὑ. Πύλης μέχρι τοῦ ἔτους 1666, ὅτε ἀπελθὼν μετὰ τοῦ Ἀχμέτ Κιουπριλῆ εἰς τὴν ἐπὶ τὴν Κρήτην στρατείαν, παρῆρτήθη τῆς αὐστριακῆς ὑπηρεσίας καὶ περιωρίσθη ἔκτοτε εἰς μόνον τὴν τουρκικὴν.

Ἡ ἄλωσις τῆς Κρήτης ὑπῆρξε τὸ ἐνδοξότερον ἔργον τοῦ Ἀχμέτ Κιουπριλῆ καὶ ἐν τῶν τελευταίων μεγάλων κατορθωμάτων τοῦ κατακτητικοῦ τῶν Ὀθωμανῶν πνεύματος. Ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τῆς τρισκαίδεκάτης ἑκατονταετηρίδος, μικρὸν μετὰ τὴν ἐποχὴν καθ' ἣν οἱ σταυροφόροι ἐγένοντο κύριοι τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἡ Κρήτη, περιελθούσα εἰς χεῖρας τῶν Ἑνετῶν, διετέλει ἤδη ἐπὶ τετρακόσια καὶ πενήντα περίπου ἔτη ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τῆς τότε θαλασσοκράτορος ἐκείνης πολιτείας. Ἐρ' ὅσον ὑρίστατο ἡ ἑλληνικὴ αὐτοκρατορία, κατ' ἀρχὰς ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ, ἔπειτα δὲ πάλιν ἐν Κωνσταντινουπόλει, οἱ Ἕλληνες τῆς νήσου κάτοικοι ἐπανειλημμένως ἐπανεστάτησαν κατὰ τῶν ξένων, ὀδηγούμενοι ἰδίως ὑπὸ τοῦ περιφανοῦς τῶν Καλλεργῶν οἴκου, αἱ δὲ συνθῆκαι, τὰς ὁποίας ἡ ἐνετικὴ πολιτεία συνωμολόγησεν ἐν ἀρχῇ αὐτῇ τῆς τεσσαρεσκαίδεκάτης ἑκατονταετηρίδος πρὸς Ἀλέξιον Καλλέργην τὸν πρεσβύτερον, μαρτυροῦσι δι' οἷων καὶ ὅσων θυσιῶν ἐπεθύμει νὰ διασώσῃ τὸ τιμαλφέστατον τοῦτο τῶν κατὰ τὸ Αἰγαῖον πέλαγος κτημάτων της. Αἱ παραχωρήσεις αὗται δὲν ἔσχυσαν νὰ προλάβωσι καὶ ἄλλας μεταγενεστέρας ἐπαναστάσεις αὐτοῦ τοῦτοῦ τοῦ τῶν Καλλεργῶν οἴκου καὶ ἄλλων ἐπιφανῶν τῆς νήσου ἀνδρῶν, ὅτι δὲ ἐπὶ τέλους κυρίως κατέπαυσεν αὐτάς ἦτον ἡ ἄλωσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Ὀθωμανῶν· διότι ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης, ἐκλιπόντος τοῦ μεγάλου τῆς ἑλληνικῆς ἐθνικότητος κέντρου, οἱ Κρήτες ἐφοβοῦντο εὐλόγως μήπως διὰ τῶν κατὰ τῶν Ἑνετῶν ἐπαναστάσεων οὐδὲν ἄλλο κατορθώσωσιν, εἰμὴ νὰ διευκολύνωσι καὶ ταύτης τῆς νήσου τὴν εἰς τοὺς Ὀθωμανοὺς ὑποταγήν. Κατὰ τὰς τὰς δύο τελευταίας λοιπὸν ἑκατονταετηρίδας, ἀπὸ τῶν μέσων τῆς πεντεκαίδεκάτης μέχρι τῶν μέσων τῆς ἐπτακαίδεκάτης, οἱ Ἑνετοὶ ἐκυριάρχουν ἐν εἰρήνῃ τῆς Κρήτης, ἂν καὶ τοὺς ἐκλιπόντας κινδύνους τῆς ἐσωτερικῆς ἐπαναστάσεως εἶχε διαδεχθῇ κίνδυνος ἕτερος οὐδὲν ἥττον φοβερός, ὁ κίνδυνος τῆς τουρκικῆς ἐπιθέσεως. Δύσκολον τῶντι ἦτο νὰ ὑποθέσωσιν οἱ Ἑνετοὶ ὅτι οἱ Ὀθωμανοὶ, ἀγροῦ ἐκυρίευσαν ἀπάσας τὰς πέριξ παραλίας καὶ νήσους, δὲν ἤθελον ἐπὶ τέλους ἐπιπέσει καὶ κατὰ τῆς Κρήτης. Ἡ δὲ προσδοκία αὕτη ἐπαληθεύσεν ἐν ἔτει 1645. Οἱ Ἑνετοὶ κατέβαλον πᾶσαν προσπάθειαν ἵνα ἀποκρούσωσι τὴν τουρκικὴν ἐπίθεσιν· ἐκτὸς τῶν ἰδίων αὐτῶν παρασκευῶν, ἐζήτησαν καὶ πολλαχόθεν συνδρομὴν· ἀπετάθησαν πρὸ πάντων πρὸς τοὺς Ἕλληνας, αἵτινες ὁμοίως, πολλὰ παθόντες κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη καταπιέσεις, δὲν ἔδειξαν πολλὴν προθυμίαν ὑπὲρ τῶν ἀρχαίων αὐτῶν κυρίων κατὰ τὴν κρίσιμον ταύτην περίστασιν· ἡ δὲ Εὐρώπη, καὶ ἰδίως ἡ Γαλλία, ἐπεμψε μὲν εἰς Κρήτην γενναίους τινὰς ἐπικούρους, ἀλλ' οὗτοι κατάρθωσαν νὰ ἀναβάλωσι μόνον τὴν καταστροφὴν, οὐχὶ δὲ καὶ νὰ ἀποτρέψωσιν αὐτὴν ἐπὶ τέλους.

Ἐν τούτοις, καθ' ἣν ἐποχὴν ὁ Ἀχμέτ Κιουπριλῆς ἀπεφάσισε νὰ ἀναλάβῃ αὐτοπροσώπως τὴν ἡγεμονίαν τοῦ ἀγῶνος τούτου, ὁ πόλεμος ἐξηκολούθει ἐπὶ

εἰκοσι καὶ ἑν ἔτος. Τὰ ὀθωμανικὰ στίφη εἶχον μὲν κατακλύσει ἅπασαν τὴν ὑπαιθρον τῆς νήσου χώραν, ἀλλ' οἱ Ἑνετοὶ κατεῖχον ἐτι τὰ παράλια φρούρια, καὶ πρὸ πάντων τὴν δυσκαταγώνιστον πρωτεύουσάν, ἣτις βρεχομένη ἀφ' ἐνὸς ὑπὸ τῆς θαλάσσης, περιεφράσσεται ἀφ' ἑτέρου ὑπὸ ἐπτὰ προμαχῶνων καὶ ἄλλων ἀγῶνων ὀχυρωμάτων. Ὁ Ἀχμέτ Κιουπριλῆς ἀπεβιάσθη περὶ τὴν Κανδίαν τῇ 3 Νοεμβρίου 1666, καὶ ἐπεχείρησε τὴν πολιορκίαν τῇ 28 Μαΐου τοῦ ἐπομένου ἔτους. Κατὰ Νοέμβριον τοῦ 1668, ἐνῶ οἱ πολιορκηταὶ δὲν ἀπείχον εἰμὴ 10 πῆχεις ἀπὸ τοῦ ἐνδοσάτου τείχους, λαμβάνει ὁ Ἀχμέτ Κιουπριλῆς διαταγὴν παρὰ τοῦ ἐν Λαρίσση διατρίβοντος Σουλτάνου, νὰ παύσῃ τὰς πολεμικὰς πράξεις, διότι ἐφθασεν εἰς Λάρισσαν πρέσβυς Ἑνετὸς ζητῶν εἰρήνην. Ἀλλ' ὁ φιλόδοξος καὶ παντοδύναμος Βεζύρης ἀπαντᾷ ὅτι ἡ Κανδία πιπτει ἐντὸς ὀλίγου· καὶ ταῦτα ἀπαντήσας, ἐξακολουθεῖ ἀδιακόπως τὰς ἐφοδούς. Τότε οἱ κατεπτοχόμενοι τῆς Κανδίας ὑπέρμαχοι προτείνουσι κρυφίως μεγάλην ἀργυρίου ποσότητα. « Δὲν εἴμεθα ἔμποροι, ἀπήντησεν ὁ ἀγέρωχος Ἀχμέτης, χρήματα ἔχομεν ἀρκετὰ καὶ δὲν ἀνταλλάσσομεν τὴν Κανδίαν ἀντὶ οὐδεμιᾶς τιμῆς τοῦ κόσμου. » Τελευταῖον μετὰ τριετὲς περίπου πεισματοδεδεστάτους ἀγῶνας συνεπλήρωσεν ὁ Ἀχμέτης τὴν κατάκτησιν, γενόμενος κύριος τοῦ μεγάλου ἐκείνου φρουρίου τῇ 24 Σεπτεμβρίου 1669. Τὸ ἔργον κατωρθώθη κυρίως διὰ τῆς ἐπιμονῆς καὶ τῆς δεξιότητος τοῦ Ὀθωμανοῦ στρατάρχου· ἀλλ' ἀνάγκη νὰ ὁμολογήσωμεν, ὅτι οὐκ ὀλίγον συνέπραξεν εἰς τὴν ἐπιτυχίαν καὶ ὁ Παναγιώτης Νικουσης. Οὕτω δὲ πολιτευόμενος ὁ ἀνὴρ ἐκεῖνος· προέδωκεν ἄρα γὰρ τὰ καθήκοντα αὐτοῦ ὡς Ἕλληνας, καὶ, ἵνα διατηρήσῃ τὴν παρὰ τῷ μεγάλῳ Βεζύρῃ εὐνοίαν, ἐλησμώνησεν ἄρα γὰρ τὰς ἱερωτάτας τῶν ὀφειλῶν πρὸς τὴν πατρίδα αὐτοῦ καὶ τὸ γένος.

Τὸ ζήτημα εἶναι σπουδαιότατον· διότι δὲν πρόκειται μόνον περὶ τοῦ προσωπικοῦ χαρακτῆρος τοῦ Παναγιώτη Νικουσης, ἀλλὰ περὶ τῆς ὅλης ἑλληνικῆς πολιτικῆς ἐπὶ τῆς Τουρκοκρατίας. Τῶντι, τῆς πολιτικῆς ταύτης θεμελιώδους ἀρχὴ φαίνεται πάντοτε ὑπάρξασα, ὅτι τὸ συμφέρον τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους ἀπῆται, ὥστε πᾶσαι αἱ ἑλληνικαὶ χώραι νὰ διατελῶσι μᾶλλον ὑποταγμέναι ὑπὸ τὴν ὀθωμανικὴν κυριαρχίαν, ἢ ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν ἄλλων εὐρωπαϊκῶν ἐθνῶν. Ὁ δὲ λόγος ἦτον ἀπλούστατος· συνείδησις πάγκοινος καὶ ἀδιάσειστος τοῦ ἔθνους ἔλεγεν αὐτῷ ὅτι ἀδύνατος εἶναι ἡ ἐπ' ἀπειρον παράτασις τῆς ὀθωμανικῆς κυριαρχίας, ὅτι προσεχῆς κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἦ-τον ἔσται ἡ παραλυσις καὶ ἡ πτώσις τῆς βαρβάρου ταύτης δυναστείας, καὶ ὅτι τὸ συμφέρον τοῦ ἔθνους, τὸ μέγιστον αὐτοῦ συμφέρον ἦτο νὰ διατελῶσιν ἡνωμένα ὑπὸ τὸ κράτος τῆς προσκαίρου ἐκείνης καὶ ἐτοιμορρόπου ξενοκρατίας ἅπαντα αὐτοῦ τὰ τμήματα, ἵνα, ἡνωμένα πάλιν προκύψωσιν εἰς τὸ εἶναι μετὰ τὴν κατάλυσιν αὐτῆς. Τὰ μέρη τῆς Ἑλλάδος, ὅσα ἤθελον μείνει ἢ ἤθελον περιέλθῃ ὑπὸ τὸ κράτος εὐρωπαϊκῆς τινος

κυριαρχίας, ἡδύναντο ἄρ' ἂν νὰ ἐλπίσωσιν ἐπίσης εὐλόγως τὴν ἀνάγκησιν τῆς αὐτονομίας; Φαντασθῶμεν τῶντι τὴν Κρήτην ἐξακολουθοῦσαν νὰ διατελῇ ὑπὸ τὴν ἐνετικὴν κυριαρχίαν μέχρι τέλους τῆς παρελθούσης ἑκατονταετηρίδος· φαντασθῶμεν καὶ αὐτὴν τὴν Πελοπόννησον, ἥτις κατεκτήθη ὑπὸ τῶν ἑνετῶν περὶ τὰ τέλη τῆς ἐπτακαίδεκάτης ἑκατονταετηρίδος· ὑποθέσωμεν ἐνὶ λόγῳ ὅτι ἤθελε συμβῆ εἰς διαφόρους ἐλληνικὰς χώρας ὅ,τι συνέβη εἰς τὰς Ἰονίους νήσους. Πᾶσαι αἱ χῶραι αὗται ἡδύναντο πιθανώτατα καταληφθῆ, ὡς καὶ αἱ Ἰόνιοι νῆσοι, ἀλλεπαλλήλως ὑπὸ διαφόρων εὐρωπαϊκῶν θυνάμεων καθ' ὅλον τὸ διάστημα τῆς ἀρχῆς τῶν μεγάλων τῆς παρούσης ἑκατονταετηρίδος ἀγώνων, καὶ ἐπὶ τέλους ἐν τῇ ὥρᾳ τῆς εἰρήνης, εὐρεθεῖσαι οὕτω πῶς κατελημμέναι, δὲν ἤθελον, Κύριος οἶδε πῶς, διανεμηθῆ μεταξὺ τῶν ἰσχυροτέρων ἐπικρατειῶν, καὶ δὲν ἤθελον ἴσως διατελεῖ σήμερον εἰς τὴν δεινὴν τὴν Ἐπτανήσου θέσιν; Εἶναι ἀληθὲς ὅτι ἡ εὐρωπαϊκὴ κυριαρχία ἦτον ἡπιωτέρα τῆς τουρκικῆς, ὅτι ὑπὸ τὸ κράτος τῆς πρώτης τὰ ἄτομα ἔπασχον ὀλιγώτερον ἢ ὑπὸ τὴν δυναστείαν τῆς δευτέρας· ἀλλὰ τὸ γενικὸν συμφέρον, τὸ συμφέρον τοῦ μέλλοντος τοῦ ἐθνικοῦ, ὑπεδείκνυνεν, ἂν δὲν ἀπατώμεθα, καθὼς καὶ ἄχρι τοῦδε ὑποδεικνύει, προτιμοτέραν τὴν τουρκικὴν κυριαρχίαν πάσης εὐρωπαϊκῆς. Ὑπὸ τοιούτων δὲ διανοημάτων ἡ μᾶλλον προκισθημάτων ὀδηγούμενος καὶ ὁ Παναγιώτης Νικαύσης, ἐπολιτεύθη ὅπως ἐπολιτεύθη κατὰ τὴν μεγάλην ἐκείνην καὶ κρίσιμον ἐποχὴν τῆς ἀλώσεως τῆς Κρήτης.

Γινόντι ἅπαντες οἱ ἱστορικοὶ, μὴ ἐξαιρουμένου τοῦ ἐπισήμου ἱστοριογράφου τοῦ μωαμεθανικοῦ κράτους Ρεσίτη, συμφωνοῦσιν εἰς τοῦτο, ὅτι ὁ Παναγιώτης Νικαύσης συνετέλεσε πολὺ εἰς τὴν ἄλυσιν τῆς Κανδίας, δι' ἧς συνεπληρώθη ἡ ὑποταγὴ τῆς Κρήτης εἰς τοὺς Ὀθωμανούς· ἂν καὶ μόνος ὁ Καντεμὶρης ἐκτίθῃ περὶ τούτου λεπτομερείας τινάς. Καὶ εἶναι μὲν ἀληθὲς ὅτι ἡ ἐκθεσις τοῦ Καντεμὶρη δὲν φαίνεται εἰς πολλὰ ἀξία πίστεως· ἐνίοτε μάλιστα, ἐν τῇ ἐπιθυμίᾳ τοῦ νὰ ἐξυμνήσῃ τὴν δεξιότητα τοῦ Παναγιώτη, καταντᾷ νὰ ἀποδίδῃ εἰς αὐτὸν πράξεις καὶ διαθέσεις ὅλως ἀτόπους· ἀλλ' ὅμως θέλομεν ἀναφέρει τὴν ἐκθεσιν ταύτην ἐνταῦθα, καθὼς παρέχουσιν τὸ μέτρον τῆς γενικῆς πεποιθήσεως, ἥτις ἐπεκράτει κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους περὶ τῆς μεγάλης δεξιότητος ἣν ἀνέπτυξεν εἰς τὴν περίστασιν ταύτην ὁ φίλος τοῦ Ἀχμέτ Κιουπρίλη. Επιφυλαττόμεθα δὲ μετέπειτα νὰ βασανίσωμεν τὰ ὑπὸ τοῦ Καντεμὶρη ῥηθέντα, καὶ, συνδυάζοντες αὐτὰ μετ' ὅλων τῶν λοιπῶν τοῦ γεγονότος περιστάσεων, νὰ ἔλθωμεν εἰς συμπέρασμα ὅσον ἐνδέχεται ἀκριβὲς ἐπὶ τοῦ ζητήματος, μέχρι τίνος ὁ πρῶτος τοῦ κράτους διερμηνεὺς ἐχρησίμευσεν εἰς τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν βουλευμάτων τοῦ μεγάλου Βεζύρη.

Κατὰ τὸν Μολδαυὸν λοιπὸν ἱστορικὸν τοῦ ὀθωμανικοῦ κράτους, ὁ Σουλτάνος, προσέλεπον τὰς

δυσχερείας τῆς ἐπὶ τοσοῦτον παραταθείσης πολιορκίας ἐκείνης, εἶχε διακηρύξει εἰς τὸν στρατὸν, ὅτι ἂν ἡ πόλις δὲν κυριευθῇ, οὐδεὶς τῶν ἐπὶ τῇ ἀλώσει ἐκπεμφθέντων θέλει τολμήσει νὰ ἐμφανισθῇ ἐνώπιόν του. Ἀλλ' ἡ ἀπειλὴ αὕτη, ἀντὶ νὰ παραγάγῃ τὸ προσδοκώμενον ἀποτέλεσμα, ἦτοι νὰ ἐνθαρρύνῃ τὸν στρατὸν, μικροῦ ἐδέχθη νὰ ἐπιφέρῃ τὴν καταστροφὴν τοῦ κράτους· διότι οἱ στρατιῶται ἤρχισαν ἀναφανδὸν μεμψιμοιροῦντες καὶ παραπονούμενοι, ὅτι δὲν ἐβλεπον τὸ τέλος τῶν ἀγώνων αὐτῶν· ὅτι μετὰ 29 μηνῶν ἀδιακόπους ἐργασίας οὐδεμίαν ἐγένετο λόγου ἀξία πρόοδος· ὅτι εἶχον ἀπαυδῆσαι καὶ δὲν ἡδύναντο πλέον νὰ ἀνθέξωσιν εἰς τὸ ψῦχος τοῦ χειμῶνος καὶ τοὺς καύσωνας τοῦ θερούς· εἰς δὲ ταῦτα ἀναμιγνύοντες καὶ τὸ προσωπικὸν αὐτῶν συμφέρον προσέθετον, ὅτι οὐδεὶς ὑπῆρχε λόγος ἵνα καταναλίσκωνται αἱ δυνάμεις ὁλοκλήρου τοῦ κράτους κατὰ τῆς ἀκαταγωνίστου ἐκείνης πόλεως, καὶ ὅτι εὐλόγως ὑπῆρχεν ὑπόνοια ὅτι ἡ πολιορκία δὲν παρετείνετο εἰμὴ ἐπὶ τῷ σκοπῷ τοῦ νὰ καταστραφῇ τὸ σῶμα τῶν γενιτσάρων. Ἐντεῦθεν ὁ Βεζύρης εἶχε περιέλθει εἰς δεινὴν ἀμυχανίαν, μὴ τολμῶν νὰ ἐνδώσῃ εἰς τὰς ἀπαιτήσεις τῶν στρατιωτῶν, μὴδὲ νὰ παραβῇ τὰς διαταγὰς τοῦ Σουλτάνου διαλύων τὴν πολιορκίαν. Ἴνα ὑποχρεώσῃ τὸν στρατὸν εἰς τὴν ἐκπλήρωσιν τοῦ καθήκοντος αὐτοῦ, ὅτε μὲν περιποιεῖτο αὐτὸν, ὅτε δὲ ἐλευθέρως πρὸς αὐτὸν ἀνεδείκνυτο, καὶ ἄλλοτε μὲν ἠπειλεῖ, ἄλλοτε δὲ πάλιν ὑπέσχετο· ἀλλὰ πρὸ πάντων μετεχειρίζετο, ἵνα κατευνάσῃ τοὺς στασιαστάς, τὴν σπανίαν αὐτοῦ εὐγλωττίαν καὶ πειθῶ, καθ' ἣν οὐδένα τῶν ὁμογενῶν εἶχεν ἐνάμιλλον· ἐπὶ πᾶσι δὲ προσέθετο τὸ παράδειγμα εἰς τοὺς λόγους, καὶ ἠγωνίζετο νὰ ἀναζωπυρήσῃ τὴν ἀνδρείαν τῶν ἄλλων, αὐτὸς παρέχων τῆς ἀνδρείας τὰ μέγιστα δείγματα· ὥστε ἡ πολιορκία ἐξηκολούθει ἀδιακόπως, ὅτε ἐπῆλθεν αἴφνης ἡ ἀγγελία, ὅτι καταφθάνει μετ' ὀλίγον πρὸς ἐπικουρίαν τῶν πολιορκουμένων στόλος Γαλλικός. Ἡ ἀγγελία αὕτη κατέπληξε τὸν μέγαν Βεζύρη, διότι εἶχεν ἐλπίσει νὰ καταβάλῃ τὴν πόλιν διὰ τῆς πείνης καὶ τῆς τῶν πολεμεφροδίων ἐλλείψεως· ἡ δὲ προσδοκώμενη ἀφίξις τῆς ἐπικουρίας κατέστρεφεν ἀπάσας αὐτοῦ τὰς ἐλπίδας καὶ εἰς δεινοῦς ἐνέβαλεν αὐτὸν φόβους, θεωροῦντα τὰ ἀνυπέρβλητα προσκόμματα ὅσα ἐμελλε νὰ συνεπαγάγῃ, καὶ ἰδίως τὸν κίνδυνον νέας γενιτσάρων στᾶσεως.

Μίαν δὲ τῶν ἡμερῶν καθ' ἣν, ὑποχωρήσας ἐν τῇ σκηνῇ αὐτοῦ ἐσκέπτετο περὶ τῶν τρόπων δι' ὧν ἡδύναντο νὰ ἐπαρκέσῃ εἰς τοὺς κινδύνους αὐτοῦς, καὶ ὑπὸ θλιβερῶν διανοημάτων κατεβιβρώσκετο, προσῆλθεν ὁ διερμηνεὺς Παναγιώτης καὶ, ἐπειδὴ διῆγεν οἰκειῶς πρὸς τὸν Βεζύρη, μετὰ τοὺς συνήθεις χαίρετισμούς, ἤρῳτῃσε διατί ἦτον τοσοῦτον σύννους καὶ ἐφαίνετο τοσοῦτον καταβεβλημένος. Ὁ Βεζύρης ἐξηγήσεν αὐτῷ δι' ὀλίγων τὰ πρέχοντα καὶ τότε, ὡς καὶ ὡς λυπούμενος, τὸν ἀπεκρίθη ὁ Παναγιώτης, καὶ δειξὲ εἰς τοὺς στρατιώτας πρόσωπον ἱλαρὸν καὶ ἀτάραχον· ψυχὴ γενναία δὲν πρέπει νὰ

ὑπενδίδῃ εἰς μελαγχολίαν· ἔχε πλείονα εἰς τὴν εἰκαρμένον πεποιθήσιν, καὶ μὴν ἀπελπίζεσαι νὰ κυριεύσῃς τὴν Κανδίαν. Ὁ προεδρεύων εἰς τὰς πράξεις σου ἀστὴρ δὲν εἴμπορεῖ εἰμὴ νὰ ἐξακολουθήσῃ εὖνους πρὸς σὲ ἀναφαινόμενος, ἀρκεῖ μόνον νὰ μὴν ἀποκρούσῃς τὴν ἐπιρροήν του, καὶ νὰ βοηθήτῃς τὴν τύχην διὰ τῆς συνέσεως. Ἄρες με νὰ πράξω τὰ θέοντα, καὶ μέινε ἡσυχος περὶ τῆς ἐκβάσεως τῆς πολιουκίας· σὲ ὑπόσχομαι νὰ ἔχῃς τὴν πόλιν ἐντὸς ὀλίγων ἡμερῶν, ἐὰν μὲ ἐπιτρέψῃς νὰ ἐκτελέσω τὸν σκοπὸν τὸν ὁποῖον συνέλαβον καὶ δὲν διακοινώσῃς αὐτὸν εἰς κανέναν. Ἰδοὺ τί σὲ προτείνω· οἱ πολιουκούμενοι εἶναι ἀδύνατον νὰ γνωρίζωσι τὴν ἐπερχομένην εἰς αὐτοὺς βοήθειαν, διότι ἡ πόλις εἶναι τοσοῦτον στενῶς ἀποκεκλεισμένη πανταχόθεν, ὥστε ψυχὴ γεννητὴ δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ εἰσέλθῃ εἰς αὐτὴν ἐν ἀγνοίᾳ μας· σκοπεύω λοιπὸν νὰ μεταχειρισθῶ ὡς παγίδα τῶν πολεμίων αὐτὸ τοῦτο τὸ γεγονός, ἀπὸ τοῦ ὁποῖου ἠδύναντο νὰ ἐλπίσωσι σωτηρίαν. Ἐπὶ τούτῳ θέλω προσκαλέσει τὸν γενικὸν διοικητὴν Μοροζίνην εἰς μυστικὴν συνέντευξιν, καὶ θέλω δώσῃ εἰς αὐτὸν νὰ ἐννοήσῃ ὅτι δὲν πρέπει νὰ ἔχῃ πολλὴν ἐμπιστοσύνην εἰς τὸν γαλλικὸν στόλον, διότι ἀπόκρυφόν τι βουλευέται ἡ αὐλὴ τῆς Γαλλίας, ὅπερ δύναται ν' ἀποβῇ ἐπιβλαβέστερον εἰς τοὺς Ἐνετοὺς παντὸς ὅτι οἱ Τούρκοι ἤθελον πράξῃ εἰς αὐτούς. Ἡ ιδιότης μου ὡς χριστιανοῦ δὲν δύναται εἰμὴ νὰ ἐλκύσῃ τὴν ἐμπιστοσύνην τοῦ γενικοῦ διοικητοῦ, ὥστε ἐλπίζω νὰ καταπείσω αὐτὸν νὰ παραδώσῃ τὴν πόλιν. »

Ὁ βεζύρης συναινεῖ εἰς τὴν πρότασιν τοῦ διερμηνέως καὶ ἀνατίθῃ εἰς τὴν ἀφοσίωσιν καὶ τὴν δεξιότητα αὐτοῦ τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ βουλεύματος. Ὁ Παναγιώτης εἶχε δούλον τινα τῆς ἐμπιστοσύνης του, ὅστις ἔφερε τὸ ὄνομα Μαζοῦδ, ὄνομα ἀραβικὸν τὸ ὁποῖον σημαίνει ἐπιθυμίαν, διότι εἴθισται παρὰ τοῖς χριστιανοῖς, ὅσοι ὑπηρετοῦσι τὴν Ὀθωμανικὴν αὐλὴν, νὰ δίδωσι τοιαῦτα ὀνόματα εἰς τοὺς δούλους των, ἵνα ἀπαλλάττωσιν αὐτοὺς τῶν ὕβριστικῶν ἐπιθέτων τοῦ Γκιοῦρ καὶ Κιαζίρ, ἅτινα οἱ Τούρκοι μεταχειρίζονται περὶ χριστιανῶν ὁμιλοῦντες. Ὁ Μαζοῦδ λοιπὸν αὐτὸς ἐπετράπη παρὰ τοῦ κυρίου του νὰ φέρῃ πρὸς τὸν διοικητὴν Μοροζίνην ἐπιστολήν, ἐν ᾗ ὁ Παναγιώτης, ἐνθερμον δεικνύων ὑπὲρ τῆς χριστιανικῆς πίστεως ζῆλον, ἐξέφραζε τὴν ἐπιθυμίαν νὰ ἔλθῃ μετὰ τῆς Α. Β. ἐξουχότητος εἰς συνδιάλεξιν, καθ' ἣν ἐμελλε νὰ διακοινώσῃ εἰς αὐτὴν σπουδαιότατα πράγματα. Ὁ Μοροζίνης, ἄνθρωπος ὢν συνετὸς καὶ περισκευημένος, συνέλαβε κατ' ἀρχὰς δυσπιστίαν τινὰ καὶ ἐφοβήθη μήπως ἀπατηθῇ· διστασας δὲ ἐπὶ τινὰ χρόνον περὶ τοῦ πρακτέου, διακοινώσας ἑπαιτα τὰ πάντα εἰς τοὺς Ἕλληνας καὶ εἰς τοὺς Ἐνετοὺς τῆς πόλεως, καὶ ἀπερχομένη νὰ ἔλθῃ εἰς συνέντευξιν μετὰ τοῦ Παναγιώτη καὶ νὰ ἀκούσῃ τί εἶχε νὰ τὸν εἴπῃ αὐτός· ὅθεν διὰ τοῦ αὐτοῦ ἀπεσταλμένου διεμηνύθη εἰς τὸν διερμηνέα ποῦ καὶ πότε ἠδύνατο νὰ γείνη ἡ συνδιάλεξις.

Τὴν ἐπιούσαν ὁ Παναγιώτης ἀπῆλθε νὰ περιπολήσῃ περὶ τοὺς σκοποὺς καὶ τὰς φρουράς, ὅπως ἐπραττε συνήθως ἐκ διαταγῆς τοῦ Βεζύρη, καὶ ἐπλησίασεν εἰς μίαν τῶν πυλῶν τῆς πόλεως ὅπου, κατὰ τὰ συνταθειμένα, προσήλθε καὶ ὁ Μοροζίνης μετημφισμένος ἵνα μὴ δώσῃ ὑπόνοιάν τινα εἰς τὴν φρουράν. Ὁ Παναγιώτης ἅμα πλησιάσας πρὸς τὸν διοικητὴν ἐλάλησε πρὸς αὐτὸν ὡς ἐξῆς. « Μετὰ πολλῆς θλίψεως καὶ ἀγανακτήσεως βλέπω τὴν παρακμὴν τῶν χριστιανῶν, μάλιστα τῶν ὁμογενῶν μου χριστιανῶν, οἵτινες στενάζουσιν ὑπὸ τὸν τυραννικὸν ζυγὸν τῶν Τούρκων, ἐνῶ οἱ ἄπιστοι αὐτοὶ προάγονται καθ' ἐκάστην καὶ ἐνισχύονται, καὶ ἀπειλοῦσι τὸν κόσμον ὁλόκληρον, μηδὲν θέτοντες ὄριον εἰς τὴν φιλοδοξίαν αὐτῶν. Εἶναι πρόδηλον ὅτι ὁ Θεὸς ἠθέλησε νὰ τιμωρήσῃ ἡμᾶς διὰ τὰς ἁμαρτίας μας καὶ τὰς τῶν πατέρων ἡμῶν ἁμαρτίας· ἀλλὰ κλίνοντες τὴν κεφαλὴν ἐνώπιον τῶν ἀνεξερευνήτων αὐτοῦ βουλευμάτων, ἐλπίζομεν ὅτι, ἀφοῦ ἐτιμώρησε τὰ τέκνα αὐτοῦ κατὰ τὸ αὐτῷ δοκοῦν, θέλει ἐπὶ τέλους στρέψῃ τὴν θεῖαν δίκην καὶ κατὰ τῶν ὀργάνων τῆς ὀργῆς του καὶ θέλει θεωρήσῃ ἡμᾶς ἀξιούς πάλιν τῆς ἀγαθότητος αὐτοῦ. Ἐν τούτοις ἀνάγκη νὰ φέρωμεν ἐν εἰρήνῃ τὸ βῆρος τῶν θλίψεών μας, καὶ νὰ οἰκονομῶμεν τὸν καιρὸν χωρὶς νὰ μεμφιμεινῶμεν κατὰ τῆς θεῆας προνοίας. »

Ἐπαναλαμβάνομεν, ὅτι ιστοροῦμεν ταῦτα πάντα κατὰ τὸν Καντεμίρη, ὅστις, ἐκτὸς τῶν ἄλλων ἀπιθάνων, ὡς θέλομεν ἰδεῖ κατωτέρω, πραγμάτων ὅσα περιέχει ἡ ἐκθεσίς του, ἐπιθυμῶν νὰ ἐγκωμιάσῃ τὴν δεξιότητα τοῦ Παναγιώτη, ἐξοκέλλει ἐν τῇ ὑπερβολῇ τοῦ ζήλου του προδήλως εἰς τὸ ἀτόπημα τοῦ ν' ἀποδίδῃ εἰς τὸν ἥρωα αὐτοῦ λόγους καὶ αἰσθήματα, ἅτινα, ἂν ᾗσαν ἀληθῆ, ἤθελον ἐπισπᾶσθαι κατὰ τοῦ Παναγιώτη Νικαύση τὴν εὐλογον κατηγορίαν τῆς μοχθηρίας καὶ ἀπιστίας. Εἰς ταύτην δὲ τὴν ἐπιφύλαξιν ἐπιστήσαντες αὐθις τὴν προσοχὴν τοῦ ἀναγνώστου, ἐξακολουθοῦμεν τὴν ἐκθεσιν τοῦ Καντεμίρη.

Μετὰ τὸ παθητικὸν ἐκεῖνο προοίμιον, δι' οὗ ὁ Παναγιώτης ἐνόμισε, λέγει ὁ Μολδαυὸς ιστορικός, ὅτι ἐδελέασε τὸ πνεῦμα τοῦ Μοροζίνη, ὁ διερμηνεύς συνεπλήρωσε τὴν ἀπάτην του ἀπαιτήσας παρ' αὐτοῦ τὴν ἐνορκον ὑπόσχεσιν, ὅτι εἰς οὐδένα θέλει διακινῶσαι ὅσα θέλει τῷ εἶπαι, προσποιούμενος ὅτι φοβεῖται μήπως αἰχμάλωτος, συλληφθεὶς τυχὸν ὑπὸ τῶν Τούρκων καὶ βασανισθεὶς ὑπ' αὐτῶν, ἀναγκασθῇ νὰ ὁμολογήσῃ τὸ ἀντικείμενον τῆς παραύσης συνεντεύξεως, καὶ ἀνατραπῇ αὐτῷ ὅλον τὸ σχέδιον, θυσιαζομένου μόνου τοῦ Παναγιώτη ἕνεκα τῆς ἀγαθῆς αὐτοῦ ὑπὲρ τῆς χριστιανικῆς προαιρέσεως. Δόντος δὲ τοῦ Διοικητοῦ τὴν ἀπειτηθεῖσαν ὑπόσχεσιν, ὁ Παναγιώτης ἐξηκολούθησε λέγων πρὸς αὐτὸν τάδε. « Πιθέτε λοιπὸν ὅτι χθὲς με ἐναγείρισαν ἐπιστολήν τοῦ νκυάρχου τοῦ Γαλλικοῦ στόλου, ἵνα τὴν ἐξηγήσω, καὶ ἰδοὺ τὸ περιεχόμενον αὐτῆς. Ἐκ διαταγῆς τοῦ χριστιανικωτάτου βασιλέως καὶ κυρίου μου, ἐκπλέω πρὸς τὴν

Κανδίαν μετὰ στόλου ισχυροῦ καὶ στρατοῦ· ἀλλ' ἐπειδὴ κοινὸς ὑπάρχει κίνδυνος τοῦ νὰ σᾶς πληροφορήσω ἐγγράφως περὶ τοῦ ἀληθοῦς σκοποῦ τῆς ἐκστρατείας ταύτης, διέταξα τὸν φέροντα τὴν παροῦσαν γραμματέα μου νὰ σᾶς διακοινώσῃ τὰ πάντα προφορικῶς. Εἰσαχθέντος δὲ τοῦ γραμματέως εἰς τὸ ἐνδότερον τῆς σπηνῆς τοῦ Βεζύρη, ὅπου ἄλλος τῶν λόγων τοῦ μάρτυς δὲν ὑπῆρχεν εἰμὴ ἐγὼ καὶ μόνος, ἐλάλησεν οὗτος ὡς ἐξῆς ἐν ὀνόματι τοῦ ναυάρχου. Ἐκ πείρας ἀποχωρῶντως ἐπείσθημεν ὅτι οἱ Ἕνετοὶ ὑπῆρξαν ἀείποτε θανάσιμοι τῆς Γαλλίας ἐχθροί· ὅσῳκις πολέμοι ἐνέβαλον εἰς τὸ βασιλεῖόν μας, οἱ Ἕνετοὶ ἐράνησαν πάντοτε πρόθυμοι νὰ τοὺς βοηθήσωσι διὰ χρημάτων καὶ δι' ὀπλῶν· καὶ μολονότι αἱ μοχθηραὶ αὐτῶν συμβουλαὶ οὐδέποτε παρήγαγον ἅπαν τὸ παρ' αὐτῶν μελετώμενον κακόν, οὐδὲν ἦττον ἐπέχαιρον οὗτοι εἰς τὰς δυσκολίας τὰς ὁποίας μᾶς ἐπροξένουν. Ἀφ' ἑτέρου, ὅσῳκις συνέπεσε νὰ κινδυνεύσωσιν αὐτοὶ, δὲν ὑπάρχει πονηρία ἣν δὲν μετεχειρίσθησαν, ἵνα μᾶς καταπίσωσι νὰ τοὺς βοηθήσωμεν, νομίζοντες ὅτι θέλουσι μᾶς ἀπατήσῃ διὰ ματαίων διαβεβαιώσεων φιλικῆς ψευδοῦς. Τοιοῦτοτρόπως καὶ σήμερον, τὸν ἔσχατον κινδυνεύοντες κίνδυνον ἀπὸ τῶν ὀθωμανικῶν ὀπλῶν, ἐπεμψάν τοὺς πρέσβεις αὐτῶν πρὸς τὸν βασιλέα μας, ἀφοῦ ἐπεζήτησαν καὶ τὴν τοῦ Πάππα ὑπὲρ αὐτῶν μεσολάβησιν, καὶ, διὰ νὰ ἀποτρέψωσι τὴν ἐπιχειρούμενον εἰς αὐτοὺς δεινὸν καὶ νὰ μᾶς προτρέψωσιν εἰς τὸ νὰ τοὺς βοηθήσωμεν, προέτειναν τὰς ἀκολουθοῦσας συμφωνίας· 1) ὅτι ἂν κατορθωθῇ μόνον νὰ διαλύσωσιν οἱ Τούρκοι τὴν πολιορκίαν τῆς Κανδίας, ἡ πόλις αὕτη θέλει παραδοθῇ εἰς τὴν ἐξουσίαν τοῦ βασιλέως μας, διότι προτιμῶσι νὰ ἀνήκῃ εἰς αὐτὸν μᾶλλον ἢ εἰς τοὺς ἀπίστους· 2) ὅτι ἐν διὰ κοινῶν ἀγώνων κατορθωθῇ νὰ ἐξωσθῶσιν ἐντελῶς ἀπὸ τῆς νήσου Κρήτης, ἡ νῆσος αὕτη θέλει εἰς ἡμισεῖας διανεμηθῇ μεταξὺ τῶν Ἑνετῶν καὶ τοῦ βασιλέως τῆς Γαλλίας, ὅστις θέλει πρὸς τοὺς ἄλλους λάβει καὶ τὴν πρωτεύουσάν. Ὁ μονάρχης μας ἀπεδέχθη κατὰ τὸ φαινόμενον τὴν συνθηκὴν ταύτην· ἀλλὰ σταθμίσας κατὰ τὸ δίκαιον τὰς ὑποχρεώσεις αὐτοῦ πρὸς τὴν ὀθωμανικὴν αὐλὴν, ἥς ἡ ἀμοιβαία φιλία ἐρεῖδεται ἐπὶ ἀκραδάντων βάσεων, καὶ πρὸς τοῦτοις θεωρήσας εὐλογον νὰ ὠφεληθῇ ἀπὸ τὴν παροῦσαν περίστασιν ἵνα τιμωρήσῃ τὸ δολιὸν ἅμα καὶ ἄσολον ἐκεῖνο ἔθνος, παρεσκέυασε στόλον ἵνα ἔλθῃ κατὰ τὸ φαινόμενον εἰς βοήθειαν τῆς Κανδίας· ἐνταυτῷ ὁμῶς διέταξε τὸν ναύαρχον, ἅμα γενόμενος κύριος τοῦ λιμένος, νὰ παραδώσῃ τὴν πόλιν εἰς τὸν μέγαν Βεζύρη καὶ νὰ πέμψῃ ὅλους τοὺς Ἑνετοὺς ὡς αἰχμαλώτους εἰς τὴν Γαλλίαν. Διότι ὁ βασιλεὺς, ἀρκοῦμενος εἰς τὸ μέγα καὶ ἀκμαῖον αὐτοῦ βασιλείον, δὲν ζητεῖ ν' ἀποκτήσῃ καὶ ἄλλας πόρρω κειμένας χώρας, τῶν ὁποίων ἡ κατοχὴ δὲν ἔβλεπεν εἶναι ἄλλο ἀποτέλεσμα εἰμὴ νὰ κινήσῃ ἐχθρούς κατ' αὐτοῦ. Μὴν ἀνησυχεῖ λοιπὸν ὁ Βεζύρης διὰ τὴν ἀρίστην τοῦ στόλου μας· ὁ ναύαρχος γενόμενος ἅπαξ δεκτὸς εἰς τὴν πόλιν, ὅπερ ἐλπίζει νὰ ἐπιτύ-

χῃ ἅμα ἐμφανισθεῖς ἐνώπιον τοῦ λιμένος, θέλει ἀποκαλύψῃ τὸν σκοπὸν δι' ὃν ἐρχεται καὶ θέλει ἐπιδείξῃ τὰς διαταγὰς τοῦ βασιλέως ὑπογεγραμμένας ἰδιοχείρως παρ' αὐτοῦ καὶ ὑπὸ τῆς σφραγίδος αὐτοῦ κεκυρωμένας. Ταῦτα εἶπεν ὁ γραμματεὺς·

(* Ἐπεται τὸ τέλος.)

Η ΝΗΣΟΣ ΑΝΔΡΟΣ

καὶ οἱ ἐν αὐτῇ Δυνασταὶ (1207—1566).

(Συνέχ. ἴδε φυλλάδ. 244 καὶ 245.)

—ooo—

II. Πέτρος Ζένος δούξ τῆς Ἀνδρου.

1384—1427.

Ἦδὲ κατὰ τὴν ἐπὶ τοῦ θρόνου ἀνάβασίν του ὁ Φραγκίσκος Κρίσπος εἶχεν ἀπευθύνει τὰς προσπάθειάς του ἵνα κερδίσῃ διὰ τὰ σχέδιά του τὸν τότε Βαῖλον τῆς Κυρίπου (1384—1383) Ἀνδρέαν Ζένον, υἱὸν τοῦ Μάρκου, τοῦ ἐκ τῆς συνοικίας Ἀγίου Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου, διότι ἐγνώριζε κάλλιστα τὴν ἐπιρροὴν τὴν ὁποίαν ἔσκει οὗτος ὡς ἐκ τοῦ αξιώματός του ἐν Ἑλλάδι. Προέτεινε δὲ αὐτῷ συνοικέσιον μεταξὺ τῆς θυγατρὸς του Πετρωνίλλας Κρίσπος καὶ τοῦ υἱοῦ ἐκείνου Πέτρου, ὅστις ἦτο ἤδη ἐνήλιξ, καὶ μέλιστα κατὰ τὸ 1378 εἶχε λάβει τὴν θέσιν του ἐντὸς τῆς μεγάλης Βουλῆς. Ἀλλὰ διὰ ν' ἀποφύγῃ δυσαρρεσκείας, ὁμοίως ἐκείνων αἰτινας ἔτυχόν ποτε εἰς τὸν προκατόχον του Βαρβολομαῖον Κυρίνην, συνερωνήθη τὸ συνοικέσιον ἔπειτα, κατὰ τὸ 1384, ἀφ' οὗ πρῶτον παρέδωκε τὸ αξίωμα του ὁ Ἀνδρέας Ζένος εἰς χεῖρας τοῦ προσωρινοῦ του διαδόχου Μαρίνου Στορλάδου (1383—1384). Τὴν 20 Μαρτίου τοῦ ἰδίου ἔτους ὑπέσχετο ὁ δούξ Φραγκίσκος ἐν τῷ ἐπὶ τούτῳ συμβολαίῳ νὰ δώσῃ εἰς τὸν Πέτρον Ἀνδρέαν Ζένον τὴν θυγατέρα του Πετρωνίλλαν εἰς σύζυγον, καὶ εἰς προῖκα τὰς νήσους Ἄνδρον καὶ Σύρον, μετὰ τῶν δικαιωμάτων καὶ εἰσοδημάτων αὐτῶν κατὰ τοὺς νόμους τῆς Ρωμανίας, καὶ νὰ ἐγκαταστήσῃ αὐτὸν εἰς τὴν κτῆσιν τῶν· ἐὰν δὲ τοῦτο δὲν ἤθελε λάβει χίωραν εἰρηνικῶς, ὅτι ἦτο ἔτοιμος νὰ δώσῃ αὐτῷ τὴν νήσον Νάξον μετὰ τῶν ἐν αὐτῇ πύργων καὶ εἰσοδημάτων, καὶ νὰ ἀνυψώσῃ αὐτὸν εἰς κυριάρχην πασῶν τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου Πελάγους διὰ 15 ὀλόκληρα ἔτη, ἐπιρροῶν ἐαυτῷ μόνος τὴν Μήλον καὶ Θήραν· ἐὰν δὲ ἐκεῖνος μετὰ 5 ἔτη ἤθελε παραιτηθῇ ἀπὸ τῆς κατοχῆς αὐτῶν, τότε ὅτι ἤθελον πληρωθῇ αὐτῷ 5,000 δουκάτα ὡς ἀποζημιώσεις. Αἱ τοσοῦτον εὐνοϊκαὶ αὐταὶ προτάσεις προσεῖλκυσαν τὸν Ζένον· ἄνευ κόπου κατώρθωσεν ὁ δούξ νὰ ἐκβάλῃ τὴν Μαρίαν Σανούδην ἀπὸ τῆς κτῆσιν τῆς Ἀνδρου, ὁ δὲ Πέτρος Ζένος τὴν ἀντικατέστησε πάραυτα ὡς δυνάστης τῆς νήσου, καὶ ἐπεκυρώθη παρὰ τοῦ Κρίσπου τὴν 29